

відповідність його інформативних ознак задачам. У цьому випадку потрібне додаткове уточнення предмету, яке відбувається зворотнім зв'язком від блоку 4 до блоку 1, з повторенням переходу до блоків 2, 3 та повторним співставленням у блоці 4. Операції 1-4 можуть виконуватись за ітеративним принципом, доки не буде досягнуто достатньо повного узгодження між предметом, об'єктом та задачами в конкретному експертному дослідженні.

При досягненні позитивного результату операції порівняння (+), із блоку 4 здійснюється перехід до формування експертної технології як оптимальної системи застосування наявних експертних засобів (блок 5) для вирішення конкретизованих задач, відповідно до уточнених предмету та об'єкту. Таким чином, процедура побудови експертної технології ґрунтується на положенні про інтегрований характер предмету судової експертизи та повинна враховувати взаємозв'язок між категоріями предмету, об'єкту, задач судової експертизи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шляхов А.Р. Задачи судебной экспертизы // Экспертные задачи и пути их решения в свете НТР: Сб. науч. тр. /ВНИИСЭ. -1980. -Вып.42.
2. Грановский Г.Л. Экспертные задачи: понятие, структура, стратегия решения // Теоретические и методические вопросы судебной экспертизы: Сб. науч. тр. -М.: ВНИИСЭ, 1985.
3. Малаховская Н.Т. Понятие экспертных задач и возможность построения их иерархической системы (применительно к дактилоскопической экспертизе) // Там же.
4. Зинин А.М., Омелянюк Г.Г., Пахомов А.В. Введение в судебную экспертизу. -М.: Изд-во Моск. психолого-

соц. ин-та; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2002. -240 с.

5. Корухов Ю.Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений: Науч.-практ. пособие. - М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1998. -288 с.
6. Шляхов А.Р. О предмете судебной экспертизы // Некоторые вопросы теории судебной экспертизы: Тез. научн. сообщ. на 7 теорет. семинаре-криминалист. чтениях, 26 июня 1975 года. -М.: ВНИИСЭ, 1975.
7. Шляхов А.Р. Предмет и система криминалистической экспертизы // Вопросы криминалистической экспертизы и правовой кибернетики: Сб. науч. тр. /ВНИИСЭ. -1971. -Вып.3. -С.11-38.
8. Прохоров-Лукин Г.В. Предмет судебной экспертизы и общие основания деления экспертных задач на категории // Криминалистика и судебная экспертиза. -2001. - Вып.50. -С.3-15.
9. Сегай М.Я., Стринжа В.К. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (Проблемы методологии). -К.: «Ін Юре», 1997. -174 с.
10. Зинин А.М., Майлис Н.П. Судебная экспертиза: Учебник. -М.: Право и закон, 2002. -320 с.
11. Орлов Ю.К. Заключение эксперта и его оценка (по уголовным делам). -М., 1995. -64 с.
12. Ростов М.Н., Тахо-Годи Х.М. К вопросу о классификации объектов, задач и методов экспертного исследования // Актуальные проблемы теории судебной экспертизы: Сб. науч. тр. -М.: ВНИИСЭ, 1984. -С.21-22.
13. Моїсєєв О.М. Комплексний підхід до визначення та структури експертної технології // Право і безпека - 2003. -Т.2. -№ 2. -С.119-123.

Надійшла до редколегії 11.12.2004

МОИСЕЕВ А.М. ЭКСПЕРТНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ И ПРЕДМЕТ, ОБЪЕКТ, ЗАДАЧИ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Рассмотрена взаимосвязь понятия экспертной технологии с категориями предмета, объекта, задач судебной экспертизы. Показано, что экспертная технология, разрабатываемая для решения экспертной задачи, должна учитывать интегральный характер предмета судебной экспертизы.

MOISEEV A.M. EXPERT TECHNOLOGY AND OBJECT, OBJECT, TASKS OF JUDICIAL EXAMINATION

Intercommunication of notion of expert technology with the categories of object, object, tasks of judicial examination is considered. It is shown, that the expert technology developed for the decision of expert task must take into account the integral character of the article of judicial examination.

УДК 342.7

О.В. СИНЬОВ, канд. юрид. наук, доц.

Національний університет внутрішніх справ

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Досліджені стан, особливості та механізм забезпечення реальних прав людини в Україні.

Проблема прав людини зв'язана із взаємним існуванням людей у суспільстві. Необхідність регулювання суспільних відносин приводить до появи різних за своєю

природою норм, а нормативні обмеження людини, які виникають у зв'язку з цим - до появи понять свободи, справедливості, а в остаточному підсумку - прав людини.

Із найдревніших часів історії людства філософи і юристи формували це поняття, виходячи із ества людини, балансу інтересів держави та особи, суспільства та особи, особи та особи. Однак, і сьогодні права людини по-різному трактуються представниками різних галузей науки, а порою і у межах однієї галузі [1]. Як явище соціальне, політичне, правове, права людини вбирають у себе такі категорії як свобода і необхідність, справедливість і рівність, можливість і потреба, баланс інтересів і пріоритетність.

У теорії права правами людини прийнято називати певні можливості людини, які необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, та об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства й закріплені як міжнародні стандарти [2, с.103]. Аналіз наведеного визначення показує, що права людини є за своєю сутністю динамічними, що видозмінюються залежно від конкретно-історичних умов і рівня розвитку людства. Незважаючи на те, що поява прав людини пов'язана з об'єктивними умовами, наприклад, природною (біологічною) сутністю людини, вони (права) існують тільки в уявленнях людини, які сформувалися за тих чи інших умов, під впливом переживань, викликаних нестатками і певними потребами. Права людини є універсальними моральними категоріями й духовними цінностями, вони становлять собою мету, до досягнення якої прагнуть цивілізовані держави.

Однак те, що в теорії права ми називасмо правами людини, в умовах нормативності правової системи України, що існує в європейсько-континентальній системі права, власне кажучи залишається гарною ідеєю, а реально - фікцією. Права людини не зауважуються правозастосовувачами через свою ненормативність, і, внаслідок цього, вони не мають під собою реального підґрунтя, яке дозволяє людині звернутися з вимогою про реалізацію, захист і охорону своїх прав. Скільки б не говорилося про право людини на життя, недоторканність, волю пересування і так далі, без нормативного закріплення цих прав людина залишається фактично безправною. З іншої сторони, не можна ототожнювати права людини та їхнє законодавче вираження. Перші існують незалежно від волі законодавця, вони об'єктивно визначені й, власне кажучи, є природними правами людини. Багато в чому природні права людини та їхнє законодавче закріплення поєднуються через різні теорії, науки, догми, які, осмислюючи перше, створюють моральні, соціальні, науково-обґрунтовані вимоги до держави про визнання за людиною певних прав, дозволяють розв'язати протиріччя між інтересами й можливостями держави та інтересами людини. Самі теорії, навчання, догми видозмінюються залежно від рівня розвитку цивілізації, від тих благ, які накопичує людство, і які бажає мати людина. На ці теорії впливають конкретно-історичні умови, що існують на момент виникнення; у свою чергу, завдяки впливу на свідомість людини, вони формують її світогляд, і в цілому створюють ідеальне уявлення про права людини.

Саме тому про реальні права людини в Україні можна говорити тільки як про нормативно виражені права. Наскільки б красивими не були ідеї про права людини, свою реальність вони знаходять, лише будучи закріплені в за-

коні. Виходячи з вказаного, можна говорити про існування двох різних проявів прав людини. Перше - це природні права людини. Вони об'єктивно обумовлені, існують в уявленнях людини та формально виражаються через різні теорії. Друге - реальні права людини, які нормативно визначені в законодавстві й за захистом яких людина може звернутися до держави.

Такий розподіл дозволяє говорити про необхідність різних рівнів правової охорони прав людини. Перший рівень - це правова регламентація. З одного боку, вона дозволяє охороняти природні права людини від сваволі держави, з іншого, правове закріплення перетворює їх у правову реальність, дозволяючи забезпечувати їхню реалізацію, у тому числі й охорону за допомогою держави. Перший рівень правової охорони в Україні багато в чому досягнутий. Конституція й Закони України, а також ратифіковані Україною міжнародні акти, гарантують людині велику кількість прав, що вже сьогодні дозволяє громадянину України звертатися за їхнім захистом у Європейський суд із прав людини, або використати інші способи міжнародно-правового захисту від сваволі держави.

Однак, вирішення першого завдання зумовило виникнення наступного. Воно полягає у створенні механізму забезпечення прав і свобод громадян, який би вміщував у собі механізм правової охорони другого (внутрішньодержавного) рівня, поряд із іншими механізмами правового регулювання (реалізації, захисту, відновлення). До складу цього механізму входять органи різних галузей влади, а також норми практично всіх галузей права. Важлива роль у забезпеченні прав і свобод громадян належить органам виконавчої влади - саме у взаєминах із ними найчастіше проявляються взаємини людини й держави. У забезпеченні прав і свобод громадян органами виконавчої влади можна визначити наступні напрямки:

- дотримання прав і свобод громадян у ході здійснення виконавче-розпорядницької діяльності;

- створення умов для реалізації громадянами своїх прав;

- охорона прав і свобод громадян;

- захист прав і свобод громадян.

Дані функції органів виконавчої влади є адміністративно-правовими гарантіями, які можна звести до двох великих блоків із:

- а) забезпечення прав і свобод особи;

- б) охорони.

Розглядаючи перший блок, необхідно відзначити, що Конституція України закріплює обов'язок держави затверджувати та забезпечувати права й свободи громадян (ст.1 Конституції України) [3]. Органи виконавчої влади є складовою частиною Української держави, і, виходячи із логічного взаємозв'язку норм Конституції, положення про необхідність дотримувати, затверджувати й забезпечувати права і свободи громадян, поширюється і на них. Принциповою є ст.19 Конституції України, де сказано, що органи державної влади й місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і способами, передбаченими Конституцією й законами України. Кабінет Міністрів України вживає заходи для забезпечення прав і свобод громадян (п.1, ст.116 Конституції України). Такий самий обов'язок ле-

жити і на інших органах виконавчої влади.

Конституція України вказує на можливі межі втручання держави в автономію особи та встановлює заборони на порушення цих меж (див. напр., Розділ II "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина"). Зазначений обов'язок знаходить своє закріплення в ряді Законів України, наприклад, у ст.3 Закону України "Про державну службу" [4], ст.5 Закону України "Про міліцію" [5] та ін. Правовим забезпеченням даної вимоги є підпорядкування діяльності органів виконавчої влади певній процедурі, закріпленій в нормативних актах, що видаються як Верховною Радою та Президентом України, так і Кабінетом Міністрів, міністерствами та відомствами. Адміністративно-процесуальні норми, які регламентують відповідні процедури, створюють умови для реалізації громадянами своїх прав і забезпечують їхню реалізацію. Тут можна виділити різні реєстраційні провадження, провадження зі звернення громадян і ін.

Забезпеченню відносин, пов'язаних з реалізацією громадянами своїх прав, покликана служити адміністративно-правова охорона, яка становить собою інший блок адміністративно-правових гарантій. У ньому можна виділити здійснювану в різних формах діяльність органів виконавчої влади з попередження протиправних посягань на права і свободи громадян, адміністративно-правові засоби - встановлення нормами адміністративного права заборон на порушення прав і свобод громадян та відповідальності за невиконання цих заборон.

Як у першому, так і у другому випадку значення терміну "охорона" носить хоча й активний, але попереджувальний характер впливу, а охоплювана даним терміном діяльність органів виконавчої влади та дія норм права здійснюються до вчинення певного правопорушення і спрямовані на його запобігання. У тих випадках, коли мова йде про припинення правопорушень (адміністративного, кримінального, цивільно-правового) і притягнення до відповідальності, на наш погляд, вірніше застосовувати термін "захист". Тут ми маємо справу з іншого роду діяльністю органів виконавчої влади, підставою для якої буде вчинення особою правопорушення різної юридичної природи, виникнення нових процедур, у тому числі й юрисдикційних проваджень (наприклад, із приводу залучення до адміністративної відповідальності). На етапі захисту функція норм, що регламентують адміністративну відповідальність, із попереджувальної (заборона і вказівка на протиправність поведінки та можливість відповідальності) перетворюється в нормативну підставу юрисдикційного провадження, у якому вони реалізуються шляхом застосування до винного заходів адміністративного стягнення.

За своїм значенням термін "захист" вужчий, ніж термін "охорона", перший точніше характеризує саме момент протидії наявному в даний момент посяганню. Однак, зазначене питання сьогодні у науці вважається спірним [6, с.33-37]. Хоча, на наш погляд, такий термінологічний розподіл методологічно важливий і дозволяє розрізняти два види діяльності, які відрізняються як за формою, так і за метою та завданнями, які ставляться перед ними.

Для усунення термінологічної плутанини, що сьогодні існує в науці з приводу таких питань, як гарантії, забезпечення, правова охорона прав і свобод громадян - необхід-

но розмежовувати врегульовану адміністративно-правовими нормами діяльність органів виконавчої влади й адміністративно-правові засоби [7], яка є формою реалізації правових норм. Вибір конкретної форми в кожному випадку залежить від волі органів виконавчої влади. Під адміністративно-правовими засобами ми маємо на увазі такі засоби, якими володіє право як таке, зокрема, заборона правових норм або їхній регулятивний вплив. Вибір правових засобів для регулювання певних відносин залежить від волі законодавчої влади. Зазначені розходження впливають із подвійного значеннєвого навантаження, вкладеного в термін "правова охорона". В одних випадках мається на увазі охорона права (суб'єктивного права), в інших - це охорона за допомогою права (позитивного права - сукупності правових норм). Однак, у першому випадку це поняття має широке значення й містить у собі як правові, так і інші форми та засоби. У другому значенні цього терміну із усіх наявних засобів та форм охорона розглядається лише як функція, властива правовим нормам, і правильніше буде говорити про охорону адміністративним правом, а не про адміністративно-правову охорону.

Функція охорони прав і свобод громадян характерна для більшості органів виконавчої влади. Зокрема, з метою запобігання правопорушень, виконуються завдання з виявлення їх причин і умов, розробки й здійснення заходів, спрямованих на усунення (нейтралізацію) останніх.

Досягнення вказаних завдань забезпечується як правовими, так і іншими методами. До інших належать, наприклад, економічні методи, організаційні (проведення роз'яснювальної роботи, наочна агітація, організація роботи і т.д.). Правові методи детально регламентовані нормами адміністративного права і для них передбачені певні процедури. Для досягнення загальної мети застосовуються різні методи, виділити з них якісь особливі, характерні тільки для одного з зазначених завдань, практично неможливо. Однак, скажімо, для виявлення причин і умов здійснення правопорушень найчастіше застосовується метод спостереження, що має таку правову форму як контроль і нагляд. Для профілактики правопорушень найчастіше застосовуються адміністративно-запобіжні заходи та заходи адміністративного припинення, використання яких не пов'язане з вчиненням або таким, що чиниться, адміністративним правопорушенням: примусове лікування, тимчасове відсторонення від керування транспортним засобом, припинення роботи і заборона експлуатації механізмів і т.д.

Як уже зазначалося, до адміністративно-правових заходів належать закріплені нормами адміністративного права загальнообов'язкові заборони на дії, що порушують права й свободи громадян, а також установлення адміністративної й дисциплінарної відповідальності за порушення вказаних заборон. Адміністративна відповідальність є ефективним інструментом правової держави [8]. Законодавство України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за діяння, які безпосередньо посягають на права і свободи громадян, або порушують певні правила, покликані забезпечувати права і свободи громадян, або заважають нормальній діяльності органів виконавчої влади з забезпечення прав і свобод громадян. Загальний перелік складе більш, ніж сто складів адмініст-

ративних проступків. Найбільшу шкоду людині заподіюють ті правопорушення, які безпосередньо посягають на її права. Серед них можна виділити адміністративні проступки, які посягають на безпеку людини (безпека на виробництві, у побуті, екологічна й санітарно-епідеміологічна безпека і т.д.), на її трудові, політичні права, на честь і гідність, культурні права тощо.

Закріплена в Кодексі України про адміністративні правопорушення (КпАП України) [9] відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці (ч.2 ст.41), грубе порушення механізаторами правил техніки безпеки під час експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин (ст.108), за деякі транспортні правопорушення - наприклад, керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані сп'яніння (ст.130), покликана забезпечити безпечні умови праці на виробництві, у сільському господарстві, при експлуатації різної техніки. Адміністративна відповідальність, встановлена за дрібне хуліганство (ст.173), за розпиття спиртних напоїв і появу в нетверезому стані у громадському місці (ст.178), має на меті охорону моральних прав громадян, таких як честь і гідність. У главі 11 КпАП України вміщені заборони, спрямовані на охорону житлових прав громадян. Свою охорону знаходять так само й інші права громадян.

Необхідно відзначити, що законодавцем наданий опис складів адміністративних правопорушень таким чином, що об'єктивна сторона одного правопорушення вказує на можливість здійснення різних за своїм змістом діянь, кожне з яких могло б стати самостійним правопорушенням. Наприклад, у частині 1 статті 41 КпАП України говориться про порушення законодавства про працю, а частина друга даної статті передбачає відповідальність за порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці. Діяння, передбачене частиною першою, посягає на трудові права громадян, а передбачене частиною другою - на особисті права (право на здоров'я, на безпеку). Це пов'язане з галузевою систематизацією складів адміністративних правопорушень за сферами охоронюваних відносин. Концепція реформи адміністративного права припускає виділення в окрему видову групу адміністративних правопорушень, що посягають на права і свободи громадян та їхню систематизацію залежно від виду прав і свобод. Це необхідно, у першу чергу, для посилення охорони прав і свобод громадян, для спрощення правозастосовної діяльності, а також для видозміни процедури провадження за даною категорією справ. Деякі кроки в цьому напрямку зроблені в проекті нового Кодексу України про адміністративні проступки, підготованого робочою групою Верховного суду України. Автори пропонують главу 5 особливої частини проекту Кодексу назвати "Адміністративні проступки проти конституційних прав і свобод громадян", а також внести до цієї глави 21

склад адміністративних проступків. Спектр охоронюваних ними прав і свобод громадян досить широкий. У той самий час автори проекту окремо виділяють адміністративні проступки у сфері охорони здоров'я громадян (розділ 6), адміністративні проступки у сфері екології й охорони навколишнього природного середовища (глава 7), адміністративні проступки, що посягають на власність (глава 8) та інші проступки, які в тій чи іншій мірі завдають шкоди правам і свободам громадян. Ряд перелічених прав і свобод громадян належать до конституційних (на охорону здоров'я, на безпеку навколишнього природного середовища, право власності й інші).

Сказане дозволяє зробити висновок, що адміністративно-правові засоби мають достатній потенціал для охорони прав і свобод громадян, однак його реалізація багато в чому залежить від удосконалення адміністративного законодавства в рамках проведеної в Україні адміністративної реформи [10]. Це, насамперед, вдосконалення діяльності органів виконавчої влади, створення необхідних процедур для реалізації громадянами своїх прав, вдосконалення інститутів адміністративного примусу, у тому числі і адміністративної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабинович П.М. Основні права людини: Загально-теоретична характеристика. // Вісник Академії правових наук. -1995. -№ 2.
2. Скакун О.Ф., Подберезський М.К. Теорія держави і права: Експериментальний підручник. -X., 1996.
3. Конституція України // ВВР України. -1996, -№ 30. -Ст.141.
4. Закон України "Про державну службу" // ВВР України. -1993, -№ 52. -Ст.490.
5. Закон України "Про міліцію" // ВВР України. -1991, -№ 4. -Ст.20.
6. Тодика Ю.М., Марцеляк О.В. Конституційний Суд України і прокуратура в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав громадян: Монографія. -X., 1998.
7. Шмельова Г. Юридичний механізм забезпечення прав людини (загальнотеоретична характеристика) // Право України. -1994. -№ 10.
8. Куян І. Адміністративна відповідальність як інструмент правової держави // Право України. -1998. -№ 5.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Офіційний текст (станом на 1.02.2004 р.). -К., 2004.
10. Указ Президента України "Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні" від 22.07.1998 р. // Урядовий кур'єр. -25.07.1998.

Надійшла до редколегії 23.09.2004

СИНЕВ А.В. ПРАВА ЧЕЛОВЕКА КАК ОБЪЕКТ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЫ
Исследованы состояние, особенности и механизм обеспечения реальных прав человека в Украине.

SINEV A.V. HUMAN RIGHTS AS OBJECT OF THE ADMINISTRATIVE-LEGAL PROTECTION
Features and the mechanism of maintenance of real human rights in Ukraine are investigated a condition.